ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, Nisan 2015, s. 236-250
Tevfik Fikret Özel Sayısı

Abdulhakim TUĞLUK[1]

TEVFİK FİKRET'İ ANLAMA KANONUNUN DIŞINA ÇIKMAK: TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE SOSYAL FARKINDALIKLAR

Özet

Türk Edebiyatı'nda şiir türünde önemli yenilikler yapan şairlerin başında gelen Tevfik Fikret, hem şahsı hem de eseri ile pek çok tartışmaya konu olmuştur. Bireyin çıkmazı, kaçış, melankoli, iç duyuş ve kriz kavramlarıyla edebiyat tarihlerinde yer bulan Tevfik Fikret şiirlerinde sadece bireysel ve içe dönük temaları işlememiştir. Kimi şiirlerinde sosyal hayatı, toplumsal bunalımları, geçim sıkıntısı ve toplumsal trajedileri de dile getiren Tevfik Fikret, sanatsal öngörüsünün tematik genişliğini de ortaya koymaktadır. Onun toplumla ilgili şiirlerinde toplumu ve halkı gözlemleyen ve oradan aldığı izlenimlerini Servet-i Fünûn şiiri hassasiyetinde ancak daha sade bir dille ifade eden bir şairin sesi vardır. Toplum Tevfik Fikret için temel gaye olamasa da ihmal ettiği bir yapı değildir. Onun şiirlerinde sosyal değerleri kimi zaman açık olarak kimi zaman ise örtük bir şekilde bulabilmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret eleştirisi, kanon, sosyal farkındalık

DIGRESSING THE CANON OF UNDERSTANDING TEVFİK FİKRET: SOCIAL AWARENESS IN POEMS OF FİKRET

Abstract

Tevfik Fikret who is among the writers that innovated the kind of poetry in Turkish literature, has been discussed about his personalşty and works. Tevfik Fikret who take part into literature history by notions of impasse of individual, escape, melancholy, stream of consciousness and crisis has not handled personal and withdrawn subjects in his poems only. Tevfik Fikret who mentioned about social life, social crisis, bad straits and social tragedies also in some of his poems, presents thematic expansion of his artistic foresight. In his poems about society, it is felt the sound of poet who analyses society and people and narrates his this

[1] Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü., abdulhakimtugluk@gmail.com

impression in sensibility of poems of Servet-i Fünun but in a more unsophisticated style. Society is not basic thema for Tevfik Fikret and he is not careless about this thema also. It is possible to find values sometimes saliently and sometimes muffledly in his poems.

Keywords: Tevfik Fikret criticism, social awareness, canon

GİRİŞ

Herhangi bir sanatçı ve sanat eseri değerlendirilirken kimi veriler doğrusunda hareket edilir. Metinden hareketle sanatçı ve sanat eseri ele alınırken çoğu zaman ucu açık bir noktada durulur; kâh metnin sanatçıyla olan irtibatına şaşırılır, kâh metinden sanatçıyı tanıma gafletine düşüldüğüne pişman olunur. Sanatçıdan hareketle yine sanatçıyı ve sanat eserini ortaya çıkarmak ise yine ilki kadar tehlikeli ve meşakkatli bir yoldur. Çünkü sanatçının kendisi metnin dışında kendi benliğiyle hem sanat âleminde var olan hem de gerçekliğin sınırlı dünyasında sanat âleminin ortasında duran kişidir. Bu itibarla kimi zaman sanatçı ile metnin karışımından doğan bir terkiple sanat mecrasına konu olan bütün unsurları araştırma gayreti içerisine girilir. Sanatçının yaşamı irdelenirken etkileşimleri, duyarlık ve zaafları, öncelik ve sonralık sırası, kırılganlıkları araştırılır ve bunlar eserinde tespit etmeye çalışılır. Tespit edilen hususlar doğrultusunda o sanatçı kimi zaman kategorize edilir; kabul ve retleri ortaya konmaya çalışılır. Bir sanatkâr olarak şair için bunlar yapılırken daha hassas davranılır. Küçük bir metnin geniş bir arka plana sahip olmasına denk düşen 'şiir' yorumlarla kuşatılır ve onu anlama yolundaki perspektif olabildiğine genişletilir. Bu yapılırken şair ve şiir hakkında toplanan verilerin işaret ettiği küçük alanlardan daha büyük bir alan oluşturulur ve yorumsal bilgi yığınları bu büyük alanın odağına yerleştirilir. Bu durum çoğu zaman ayrıntıların görülmesine imkân tanıyan düşünce ufkunun dozajını denge dışına çektiğinden sağlıklı yorum yapmayı güçleştirir. Nitekim kimi yorumlar odaktan uzak göründüğü için yorum sapması olarak nitelendirilir kimi de şairin duygulanım biçimini ve şiirin art alanının büyüsünü bozduğu gerekçesiyle tekzip edilir. Dolayısıyla metnin değerlendirilmesinde dikkat edilen ölçütlerin estetik çerçevede olduğu müddetçe geniş tutulması ve şiiri oluşturan her bir ifadenin bir ayrıntı olduğu düşünülerek dikey düzlem olarak tabir edilebilecek olan komşu yorumlara da hak tanınması gerekmektedir.

Yukarıda ifade edilen husus Servet-i Fünûn şairi olarak Tevfik Fikret'in şiirlerinin yorumlanmasında dikkate alındığı takdirde okur ve araştırmacının dikkatini yoğunlaştıracak ve onun şiirlerinde genel yorumlara kurban edilen nüansları bulma imkânını verecektir. Nitekim gerek özel hayatında gerekse de sanat etkinliğinde farklı uçları bünyesinde barındıran bir çizgiye sahip olan Tevfik Fikret, çoğu zaman sınırlı bir yorum anlayışı içerisinde değerlendirilmektedir. Daha doğrusu Tevfik Fikret'in sanat cephesinin en önemli kısmını oluşturan şiirleri tematik açıdan bazı kalıplara bağlı şekilde algılanmakta ve buradan hareketle yapılan yorumlar da ister istemez onun sanatçı kişiliğini tekleştirmektedir. Bunda onun şahsı ile ilgili yaygın spekülatif araştırmaların olduğu kadar dönemin genel karakteristiği olduğunu savunan edebiyat tarihi geleneğinin rolü de yadsınamaz. Edebiyat tarihi geleneğimizin Servet-i Fünûn dönemi ve özelde Tevfik Fikret ile ilgili melankoli temeline dayanan ve içe dönük, kapalı, kaçış temini önceleyen vurgusu, Fikret'in şiirlerindeki öteki muhtevayı alabildiğine ikinci plana itmiştir.

Tevfik Fikret Eleştirisinin Kanonlaşma Tehlikesi

Edebiyatta *kanon, kanonlaşma, kanonik* gibi kavramlar üzerine önemli çalışmalar yapılmış ve edebiyat kanonunun ne olduğu sorusuna cevaplar aranmıştır. Özellikle Amerikan Edebiyatı başta olmak üzere diğer Batılı edebiyatlarda kanon üzerine daha spesifik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de de son dönemde kanon üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu hususta son dönemde kapsamlı bir makale hazırlayan Turgay Anar, kanon kelimesinin kökeni, kullanım şekilleri ve farklı anlam tabakalarını da izah eden çalışmasıyla dikkat çekmiştir. Anar bu çalışmasında kanonu tanımlarken hiç değişmeyen yanını *'ölçü, kural, norm, örnek, kriter'* olarak ifade eder. (2013:42) Yine aynı şekilde Selçuk Çıkla da Türk edebiyatında kanonla ilgili değerlendirmelerinde bulunurken politik ağırlı devlet dayatmalı kanonların varlığına dikkat çeker. (Çıkla, 2007) Kanon bir metni belli bir dizgenin içerisinden seçerek onu yüceltme, problemsizleştirme ve en faydalı metin olduğuna inanma süreçlerini barındırır. Burada kusursuzluk, ön şartsız kabul ve kesin teslimiyet gibi kriterler mevcuttur. Kanon olan şeyin kanon olmaktan çıkması veya kanon olmayanın kanon olması başta politik nedenler olmak üzere birçok faktöre bağlıdır. Yani kanon olma veya kanonluktan çıkma, kanon felsefesiyle ironik bir bağdaşmazlık içerisindedir.

Bununla birlikte edebiyat kanonu sadece bir eserin kutsanarak ön plana çıkarılması ve ölçüt dışı kalanların edebiyat çöplüğüne atılması anlamından daha geniş bakış açıları verebilmelidir. Kimi zaman entelektüel bir eleştiride bile saplantıya düşme ve farkında olmadan ön kabulleri yüksek bir tutuma girme ihtimali vardır. Kanon sadece metinde değil eleştiride de önemli bir tartışma konusu olarak görülebilir. Eleştiri kanonu eser ve yazarın kanonlaştırılmasına göre daha geniş bir hareket alanına sahiptir. Yani kanonlaştırılmayan eserlerin eleştirisi de bir edebiyat eleştirisi kanonu ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla söz gelimi Fikret'i her zaman belli bir bakış açısından tematik ilgiye tabi tutmak veya onun estetik duruşunu hep belli ve şartlandırılmış nedenlere bağlamak eleştiri kanonu açısından problem konusu olmaz mı?

Fikret'in sanatının geçmişten günümüze yapılan eleştirisine dikkat edildiğinde genellikle onun olumsuz algıyla birlikte seküler yönünün ön planda tutulduğu görülür. Bir kesim onu kutsarken diğer bir kesim ise adeta onu aforoz etme çabasına girmektedir. Özellikle Tevfik Fikret'in bazı şiirlerindeki din dışı ve kutsal karşıtı söylemlerin onun toplumun belli kesimleri tarafından dışlanmasına neden olduğu ifade edilebilir. Gerek sanat ve özelde edebiyat çevrelerinde gerekse de bir şekilde yolu sanat ve şiirle kesişen duyarlı kişilerde Tevfik Fikret'in şiirine ve söylemine karşı ciddi bir anti-propaganda geliştirilmiştir. Buna dayanak olarak gösterilen şiirlerdeki muhteva bir bakıma Tevfik Fikret'in sanatsal çatışma malzemesi olmasına neden olmuştur. Tevfik Fikret özellikle 'Bir Lahza-i Teahhur', 'Tarih-i Kadim', 'Tarih-i Kadime Zeyl' şiirlerinde dini yapılara ve bazı toplumsal değerlerlere olan eleştirisini açıkça dile getirmiştir. Tabi ki Fikret'in fikir ve vicdan hürriyeti adına da olsa 'Bir Lâhza-i Teahhur'da Sultan Abdülhamit'in ölememesine hayıflanmış olmasını sanat anlamında estetik ölçütü ön plana çıkaran şiire alması; sanat ve muhteva bağlamında eleştirilecek ve bu konuda birkaç söz söylemeye ihtiyaç duyulacak bir mevzudur. Yani Fikret'in tüm şairlik hassasiyetliyle birlikte ölümü olumlayan bir manzume ile politik söyleme bürünmesi onun fikirsel boyuttaki zıtlıklarının somut delili olarak gösterilebilir.

Yukarıda sözü edilen durum Fikret'in sanatının geri kalan büyük çoğunluğunu yanlış anlama veya görmezden gelme tehlikesini doğurmuştur. Buna karşın Tevfik Fikret'in sanatını

anlama yolunda sağlam dinamikleri olan bir toplumsal yapıdan çok donanımlı bireylerin yoğun çabalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Fikret bu açıdan daha itidalli bir eleştiriye tabi tutulmuş ve sanatına dair yorumlar daha tutarlı alanlarda yoğunlaşmıştır. Buna rağmen devir-şahsiyet-eser perspektifiyle sık sık dile getirilerek eleştirilen Fikret, ekseriyetle belirli ve sabit bir duyuşun ve duruşun şairi olarak tanımlanma tercihine maruz kalmış gibi görünmektedir. Fikret'in anlaşılmazlık veya anlaşılmak istememezlik zarıyla çevrilmiş şiirlerinin bu yönüyle talihsiz birer metinden ibaret kaldıkları söylenebilir.

Aslında Fikret'in sürekli gündemde kalması ve hiç eskimeyen tartışmaların odağında yer alması ve noktadaki uç fikirlerini, sadece onu değerlendiren kesimlerin dini ve politik duruşlarına bağlamak yanlış olur. Çünkü Fikret sanat anlayışında ve metinlerinde çok ciddi bir kırılma yaşamıştır. Onun yaşadığı kırılma söz gelimi Necip Fazıl'ın yaşadığı kırılma ile karşılaştırıldığında iki uç arasındaki farkın Necip Fazıl'la kıyaslanamayacak derecede fazla olduğu görülecektir. Bir taraftan sürekli Tevhîd şiirleri yazmaktan çekinmeyen Fikret'in öte yandan 'Tarih-i Kadim' ve 'Bir Lahza-i Teahhur' şiirlerinde vardığı nokta sonraki eleştirilerin bu denli sürekli ve ayrıştırıcı olmasını anlayabilmek adına önemli sayılabilir. Zafer Toprak'ın deyimiyle *'Tevfik Fikret tarihselleştirilememiş, dünün gerçeği olarak algılanmaktan çok, sürekli güncelleştirilerek tartışılmıştır."* (2007: 1)

Fikret'in şiirlerinin anlaşılma tarzını çevreleyen yaklaşımların kaynağı iki başlık altında toplanabilir:

a) İçe dönüklük ve Melankolik Anlatım

Tevfik Fikret'in şiirlerindeki tematik seçimlerin büyük ölçüde anlık hisleri, ayrıntı halinde kalan hayatın küçük incelikleri ve bireyin iç konuşmalar şeklinde ortaya çıkan gel-gitleri içerdiği fark edilmektedir. Öte yandan 'öteki'nden sıyrılan ve kendiyle baş başa kalan bir hissiyatın terennümü şeklinde dile dökülen ifadeler Fikret'in dairesel eksende genellikle merkeze doğru yöneldiği bir şiir anlayışı meydana getirmiştir. Rübab-ı Şikeste'deki bazı şiirlerin isimlerine dikkat edildiğinde bu durum daha da açık bir biçimde görülür. Örneğin 'Mehd-i Âmâlim, Ukde-i Hayat, Gayyâ-yı Vücûd, İlelebed, Sen Olmasan, Şekvâ-yı Firâk, Dinle Rûhum, Ne Siterim, Bir Ân-ı Huzur, Hande-i Bûm, Son Nağme' gibi şiirler kapsam ve uyandırdığı izlenim açısından Tevfik Fikret'in içe dönük yönünü ortaya koyarlar.

Fikret'in şiirlerini değerlendiren yaklaşımlara kaynak olan diğer bir nokta ise onun şiirlerindeki melankolidir. Tevfik Fikret'in şiirlerinin önemli bir kısmında belli bir oranda hüzün duygusunun serpiştirildiği çabucak hissedilmektedir. Ancak Fikret'in şiirlerindeki melankoli, söz gelimi Ahmet Haşim'den ciddi bir biçimde ayrılmaktadır. Haşim'in şiirlerinde melankoli sonu belirsiz bir duyguya işaret etmekle birlikte daha dingin, yıpranmamış ve nitelik açısından estetik bir görünüm arz etmektedir. Buna karşın Fikret'in şiirlerindeki melâlin daha şiddetli, belli bir hedefe dönük ve çatışmalı olduğu söylenebilir. Haşim'in şiirleri ruhun rahatlama hissine kapıldığı bir tesir oluştururken Fikret'in şiirlerinde açık bir kriz varlığını iyiden iyiye gösterir. Fikret'in melankolisi karmaşık bir melankoli tablosundaki gibi detaylı incelemeye muhtaç bir çeşitliliktedir. Çünkü Fikret'te duygulanım ritminin rezonans ayarı hassastır. Şiirlerindeki ontik yapıların sıradan bir halet-i rûhîyede okurun tarafından kestirilmesi zordur. Dolayısıyla Fikret'in melankolisi patetik yanılgı tuzağından sıyrılmış görünmektedir.

b) Dış Dünyayı Anlatan Fikret

Fikret'in dış dünyayı anlatması ya devriyle ilgili siyasi durumların tesiri altında gerçekleşir ya da onun sosyal durumları aktarmasıyla olur. Dış dünya Fikret'in şiirinde azımsanmayacak derecede önem arz eder. Fikret, döneminde köşesine çekilen bir şair olarak görünse de aslında metnine yansıttıklarıyla hamasi söylem de dâhil olmak üzere belirgin bir dış sese sahip olduğunu göstermiştir. Zaten Fikret sanat eserini doğrudan şahsa mal eden bir sanat anlayışına sahip değildir. Nitekim sanat ve sanatçının misyonuna dair yazdığı şu satırlar dikkat çekicidir:

"Sanat şahsi olamaz; kendi şahsı için âsâr-ı san'at vücuda getirenler bulunsa bile sanatkârlar yalnız kendi şahısları için tevlîd-i âsâr edenler değildir. O halde sanatkârın hayat-ı umumiyeden ayrılmaması, bilâkis onu tezyin ve takviye etmesi lazım gelir." (Parlatır, 2000: 167)

Fikret'in Servet-i Fünûn'da yazmış olduğu yukarıdaki ifadeler onun sanatı farklı bileşenleriyle kabul eden bir şair olduğunu ortaya koyma açısından önemlidir. Kaldı ki Fikret hakkında yapılan 'aşırı şahsilik' isnatlarının belli bir ölçüye varması adına da bu ifadeler önemli bir delil olarak görülebilir.

Sosyal Farkındalığıyla Tevfik Fikret'i Yeniden Okumak

Sanat eserini ve özelde edebi metni her yeniden okuma girişimi, metne ve yazarına karşı bir reaksiyon geliştirme ve eleştiri dinamiğini üst seviyede harekete geçirme anlamı taşır. Metnin bilinen/saptanan/öngörülen/öğretilen ve devre dışı bırakılan tüm anlamlarını geride bırakan yeniden okuma girişimi kendi içerisinde bir ironi düzeneği oluşturur. Amaç metinde sadece farklı ve olmayanı bulmak değil; var olup da çıkarılmayanı veya ortaya konulduğu halde önceden belirlenmiş bir konuma indirgenenleri tespit etmek ve bunların mecrasını şaşırtıcı bir biçimde doğru ayarlanmış bir yoruma tabi tutmaktır. Dolayısıyla Fikret'in metinlerindeki farklı yeniden okuma denemeleri de buna benzer bir bakış açısı ile yapılabilir.

Fikret'in şiirleri sosyal farkındalık veya toplumsal incelik şeklinde tabir edilebilecek bir düzeyde göz önüne alındığında yorumun merkezinde toplum için yazan veya topluma adanmış bir şairden çok toplumun farkında olan, sosyal değerlere sanatsal bakış açısı ile yaklaşabilen bir portre ile karşılaşılır. Sosyal unsurlar çoğu zaman Tevfik Fikret'in şiirlerinde yazma dürtüsünün merkezinde yer almazlar. Ancak önemli olan nokta şudur: Fikret'in gerek şahsi yaşantısında gerekse de şiirlerinde tümüyle toplumsal bilinçten uzak olduğu söylenemez. Fikret'te sosyal farkındalık ve sosyal ortamın silik kalmış değerlerine aşinalık olduğu ve bunu şiirlerinde dile getirdiği söylenebilir. Fikret bu aşinalığı ortaya koyarken çoğu toplumcu şairin yaptığı estetik duruştan büyük ölçüde ödün verme tercihinden uzak durmuş ve hissiyatının sosyal mevkie bakan yönünü ahenk içinde koruyabilmiştir. Ancak Fikret sosyal farkındalığını ortaya koyarken diğer şiirlerinden daha sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Nitekim 'Bir İçim Su' adlı şiire bakıldığında Fikret'in neredeyse Faruk Nafiz Çamlıbel ve Beş Hececilerin diğer şairlerinin diline yakın bir eda ile yazdığı görülmektedir. Aynı şekilde 'Âveng-i Şühûr' şiirinde mayıs ayının köylü kızlarla özdeşleştirilen yerel tınısı Fikret'in muhteva farklılığını diline nasıl yansıttığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Sosyal Bunalım'ın Şaheseri: Sis

Sis şiirinin Fikret'in en çok bilinen, üzerinde en çok tartışma yapılan şiirlerinin başında geldiği edebiyat tarihi kitaplarının genellikle üzerinde hemfikir oldukları bir konu görünümündedir. Edebiyat dışı camiada Fikret'in tanınırlığını belirlemedeki ölçütlerden birisi

de Sis şiiridir denilebilir. Bu şiir Fikret'in ruh halini yansıtması açısından önemli görülmüştür. Fikret'in bu şiiri yazarken nasıl bir ruh hali yaşadığı sorgulanmış ve evini gözetleyen polisler, ruh hali vb. gibi diğer etkenler neticesinde bu şiiri yazdığı ifade edilmiştir. (Uçman-Akay, 2010: XXXV) Sis şiiri bireysel bakış açısı ile şairin kendi beninden okunduğu ve biyografik bir tahlil yapıldığı vakit Fikret'in buhran içerisinde bu şiiri yazdığını söylemek doğru olur. Yine aynı şekilde psikanalitik bir tahlille şairin bunalımının yansımaları Sis şiirinde tespit edilebilir. Ancak Sis şiirinin sosyal bir yanı da vardır ki bu, şiirin ana gövdesini oluşturan bütün malzemenin sosyal bir patlama ile ortaya çıkmış görüntüsü şeklinde tezahür eder. Sis şiirinde kent olgusunun insan düşüncesindeki karmaşık yapısı ifşa edilir. Şairin şiiri yazma sebebi ne olursa olsun şiirin muhtevasındaki gizli aksiyon okurda şehir disiplininin problemli havasını aktarmaya yeter. 'Sis' şiiri sosyal bir facianın eşiğindeki şehrin bütün mazisini, dinamiklerini kökünden sarsan hamasi bir üsluba sahiptir. Fikret bu şiirinin büyük bir kısmını malzeme aramaya ayırmıştır. Şiirin, *Lâyık bu teessür sana ey sahn-ı mezâlim / Ey sahn-ı mezâlim… Evet ey sahne-i gara* (s.475)[2] mısralarından başlayarak son iki mısradaki *Örtün evet ey haile…* ifadelerine kadar İstanbul şehrinin bütün arka planı ortaya konulmuştur. Fikret'in diğer şiirlerindeki kriz ve buhran göstergesinin bu şiirde ferdiyetçi söylemi aşan kolektif yönünün olduğu aşikârdır. Sis şiirinde toplumun katmanları bir araya gelmiş gibi görünür. Her bir katmanın şehrin olumsuz imajına bir anlamda katkısı vardır. Nitekim şair mahkemelerden, eğitim kurumlarına, kötü yola düşmüş kadınlardan, eski sokaklara değin şehrin birçok unsurunu karamsarlık potası altında yoğurarak şahsi bir şehir imajı oluşturmayı başarabilmiştir.

Fikret'in Şiirlerinde Sosyal Farkındalıklar

Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret'in Rübâb-ı Şikeste'deki şiirlerini konularına göre tasnif ederken sosyal şiirler veya toplum içerikli şiirler şeklinde bir tasnife yer vermez. Kaplan bunun yerine 'merhamet şiirleri' başlığı altında Fikret'in sosyal mizacının kötümser ve karanlık olduğunu ifade eder. Ayrıca Fikret'in sosyal içerikli şiirlerini yazarken François Coppee'den esinlendiğini belirtir. (Kaplan, 1993: 140-142) Aynı şekilde Parlatır da Fikret'in şiirlerini tasnif ederken 'sosyal konulu şiirler' adlı bir başlık açar ancak devamında Fikret'in hiçbir zaman halkla beraber yaşamayı ve halkı yansıtmayı düşünmediğini belirtir. Ayrıca Parlatır Fikret'in Servet-i Fünûn'daki bir yazısına dayanarak Fikret'in Coppee'den etkilendiğini kabul ettiğini belirtir. (Parlatır, 2006: 56-59) Bu görüş Devir-Şahsiyet-Eser üçgeninde Fikret'in içedönük yönünün aşırı biçimde yoğrulması ve biyografisinin sanatıyla her noktada ilintilenerek metnin gücünün zayıflaması tehlikesini gündeme getirir. Yani 'Fikret'le ilgili yapılacak her okumanın onun biyografisi düşünülmeden yapılamayacağı' gibi bir zorunluluk daha önce sözü edilen Fikret'in kanonlaştırılması problemiyle doğrudan alakalıdır. Çünkü bazen metin sanatçının söylediğinden daha fazlasını içerir. Kısacası Fikret'in şiirlerini yazarken başka bir yabancı şairden etkilenmiş ve esinlenmiş olması onun sanatını karakterize ederken kullanacağımız malzemeyi kısıtlamaz, küçültmez. Yorumun niteliğini arttırmak için okumanın standartlaşmasından ziyade nitelikli farklılaştırmalara imkân tanınması önem arz eder. Dolayısıyla Fikret'in şiirlerindeki sosyal farkındalıklar veya sosyal hassasiyetler sadece melankoli ve karamsarlık, kapalılık şemsiyesi altında incelenecek denli zayıf hüviyette değildir.

Sosyal farkındalık ifadesi Tevfik Fikret'in şiirlerinde aşinalığın tespiti olarak yorumlanabilir. Fikret'in büyük oranda bireysel çıkmazlar ve çatışmalarla yoğrulan kriz yüklü

[2] Bu çalışmadaki Tevfik Fikret şiirlerinin tamamı İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin tarafından hazırlanan *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri* isimli çalışmadan alıntılanmıştır.

şiirlerine karşın onun reel olana karşı kayıtsız kalmadığını göstermesi bakımından sosyal farkındalık ifadesi önemli sayılabilir. Dahası, yaşayış itibariyle toplumsal statünün problemsiz denebilecek bir diliminde hayatını sürdüren Fikret'in bu sosyal farkındalıkları şiirinde göstermiş olması sanat gücünün tematik yayılabilirliğini göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

Fikret herhangi bir mevzunun veya mefkûrenin doğrudan adanmış şairi olmaktan çok öz benini metnine aktarmada oldukça üretken ve yeterli bir şair görünümündedir. Hatta Fikret'in sosyal konuları şiirine alış şeklinin de bir tür melankolik söylem içerdiği söylenebilir. Onun sosyal farkındalığı toplum için veya toplumcu olmaktan çok 'topluma dair'dir.

Sosyal konuların Fikret'te hangi düzey ve şekillerde olduğunu ifade etmeden önce Fikret'in şiirlerinin kronolojik yapısal değişimini dikkatlere sunmak gerekir. Fikret'in şiirlerine bakıldığında onun Rübâb-ı Şikeste ve öncesi olmak üzere iki farklı zaman periyodunda yapısal değişim gösterdiği gözlenmektedir. Fikret, özellikle sanatının ilk yıllarında doğrudan doğruya Klasik Edebiyat biçimleriyle ve birkaçı da 'Nazmî' mahlasıyla olmak üzere çok sayıda şiir kaleme almıştır. Bu şiirlerinde gazel türünün felsefesini belirgin şekilde hissettiren Fikret güzel, sevgili, âşık, sevda, firak, vuslat vb. gibi konularda açık, geleneğe bağlı ve sistematik davranmıştır. Fikret bu dönemdeki şiirlerinde tevhid, tahmis, nazire, kaside, şarkı, bahariye vb. gibi farklı biçimlere ve anlatım kalıplarına sıkça yer vermiştir. Tevfik Fikret başlangıçta sadece şekil ve tür anlamında değil muhteva açısından da sonraki yıllarına göre çok farklı yelpazede yer almış bir şairdir.Hatta Mirsâd mecmuasının 'Sitayiş-i Hazret-i Pâdişahi' konulu şiir yarışmasında Abdülhamit'e yazdığı şiirle birinci olur.(Kaplan, 1993: 78-79)Bunun dışında Abdülhamit'in yaptırdığı bir çeşmeye tarih yazacak ve bu şiirinde Abdülhamit'i övecek denli coşkulu olduğu gözlenen Fikret[3], Rübâb-ı Şikeste'ye doğru üslubunu farklılaştırmış ve kendi sesini bulma yolunda önemli şiirler yazmıştır. Fikret'in Rübâb-ı Şikeste ile kesin ve belirgin bir farklılaşma yaşadığı görülmektedir. Fikret'in Rübâb'dan önceki şiirlerinde sosyal farkındalığın emaresine hemen hemen rastlanmaz. Tevfik Fikret'in Rübâb-ı Şikeste'de yer alan şiirlerinde ise başta geçim sıkıntısına işaret eden, aile kurumuna dikkat çeken ve bunun gibi bazı toplumsal hassasiyetlere vurgu yapan göndermeler vardır.

Tevfik Fikret'in sosyal değerlere yer verdiği şiirleri ile diğer şiirleri arasında dil ve üslûp arasında önemli bir fark görülmektedir. Sosyal içerikli şiirlerinde kimi zaman konuşma diline yaklaşan şairin diğer şiirlerinin önemli bir bölümünde sözlükle anlaşılmayı gerektirecek denli uç noktada bir üslup kullanması dikkate değerdir. Bengisu Rona, Fikret'in sosyal içerikli şiirlerinde sözcük seçimi ve cümle yapısının günümüz Türkçesinden büyük ölçüde ayrılmadığını ifade etmektedir. (2007: 40)

Tematik olarak değerlendirildiğinde Fikret'in şiirlerinde geçim sıkıntısı, fakirlik, sokak dilencileri, aile, kadın ve köy gibi konuların sosyal hassasiyet çerçevesinde işlendiği görülmektedir. Fikret'in sosyal farkındalığını gösterdiği şiirlerin çoğunda geçim sıkıntısı ve hayat şartlarının zorluğu noktalarının ortak olduğu dikkat çekmektedir.

Fakirlik ve geçim sıkıntısı Fikret'in dış dünya ile ilgilendiği temaların başında gelmektedir. Söz gelimi Fikret'in 'Ramazan Sadakası' adlı şiirinde toplumların güncel meselelerinden biri olan 'dilencilik' ve buna bağlı olarak fakirlik işlenir. Bu şiirinde Fikret varlıkları ve vurdumduymaz insanları eleştirerek toplumun kanayan yarasına vurgu yapar:

[3] İlgili şiir için bakınız: Tevfik Fikret Ma'lûmât'da (1965), sayfa 25, hazırlayan: Ord. Prof. Dr. İsmail Hikmet Ertaylan, Tevfik Fikret Derneği Yayınları, İstanbul.

(…)

"Efendiler, ne olur? Ben fakirim işte…" Sükût;

"Efendiler, acıyın…" Pür-vakâr u bî-ârâm

Efendiler geçiyor, yavrucak soluk, mebhût,

(…)

Efendiler, acıyın, ben garibim işte…" Hayır,

Akın akın geçen erbâb-ı i'tizâz ü refâh

Eder bu kirli, bu yırtık sadâdan istikrâh,

(…)

O süslü haclelerin s'ine-i mu'attarına

Koşanlar, işte bir insan ki inliyor nefesi;

Bakın şı sıska, şu çıplak, şu eğri kollarına;

Bu artık işleyemez; hisse-i mesâ'îsi

Sizindir işte, verin, susturun bu hasta sesi! (s.307)

'Ramazan Sadakası şiiri Fikret'in bir durum tespiti ve özeleştiri mahiyetindeki şiiridir. Şair, köprü üzerinde ramazan sadakası isteyen fakir çocukların sesini doğrudan duyurmakla sosyal mesaj verme fonksiyonunu realist bir gözlem açısı ile verir. Toplumun fertleri arasındaki ekonomik uçurumun İstanbul'daki bir köprüye yansımış hali olan 'Ramazan Sadakası' şiiri sosyal adaletsizlik ve dayanışma ruhunun zayıflığına yöneltilen bir eleştiri mahiyeti taşımaktadır.

Fikret'in sokak dilenciliğe yönelik hassasiyeti 'Bir Hatıracık' adlı şiirde çocuğun sömürüsü ya da aile mefhumundan yoksun olan çocukların sokaklarda dilenmesini eleştirmesi şeklinde tezahür eder:

Dokuz yaşında.. hayır, on birinde var lâkin

Vücûdu pek ufacık, hâl ü tavrı pek sâkin:

-Nasıl dilendiriyor vâliden, zavallı, seni?

-Ninem…beyim, ninem olsaydı!..

Büküldü kaldı garîbâne; bir menekşe gibi.

Nedir bilir miyim artık bu rikkatın sebebi (s.152-153)

Fikret'in yukarıdaki ifadelerini sadece acımak suretinde ele almak onu diğer şiirlerinden ayırmak için kolay ve zayıf bir gerekçe olur. Toplumun bir ferdi de olan sanatçı, eserine yansıttıklarını seçmede hür olduğuna göre sadece bir acıma duygusu ile gerçekleşen sanat üretimini daha zayıf ve yetersiz görmek gerekirdi. Ancak sanatçı dış dünyada gördüklerini hangi duygu aralığında vermek istiyorsa ona göre bir kalıp giydirme tercihini kullandığına göre Fikret'in geçim sıkıntısı, fakirlik vb. konulardaki söylemlerini şair duyarlığı ve dikkat çekme adı altında değerlendirmek daha tutarlı olabilir.

Tevfik Fikret'in geçim sıkıntısına değindiği bir diğer şiiri olan 'Balıkçılar'da hüzünlü bir ses hâkimdir. 'Ramazan Sadakası' şiirinde dışarıdan bir gözlemci sıfatıyla manzarayı seyreden şair 'Balıkçılar' şiirinde anlattığı durumu daha derinden hissetmiş görünmektedir. Balıkçı bir ailenin fertlerinin fırtınalı havada ve zor koşullar altında balığa çıkmasını anlatan şiir; bir geçim uğraşı olarak balıkçılığın ne derece zahmetli ve meşakkatli bir meslek olduğunu hatırlatır. Nine, baba ve çocuklardan oluşan bir aile tablosunu göz önüne getiren şair, ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olan insanların çektiği sıkıntılara işaret eder:

-Bugün açız yine evlâdlarım, diyordu peder,

Bugün açız yine; lâkin yarın, ümid ederim,

Sular biraz daha sâkinleşir… Ne çâre, Kader!

(…)

Yürür zavallı teknecik, yürür; "Yürümek

"Nasibin işte bu!... Hâlâ gözün kenarda… Yürü!"

Yürür, fakat suların böyle kahr-ı hiddetine

Nasıl tahammül eder eski, hasta bir tekne?...

Deniz ufukta, kadın evde muhtazır… ölüyor:

Bütün felaktenin darbe-i hasariyle (s.274-276)

(…)

Fikret, 'Balıkçılar' ismindeki diğer bir şiirinde de balıkçıların mesleki problemlerini dile getirir. Bu şiirinde daha önceki 'Balıkçılar' şiirine göre daha meslekî bir eda ile konuşan şair, empati kurarak balıkçıların 'girdâb-ı gamda' nasıl çalkandıklarını sorar:

Açık tesâdüm-i emvâc-ı kahra s'ineleri,

Birer kayıktan ibaret bütün hazineleri,

Birer kayık ve tükenmez bir ihtiyâc-ı sebat;

(…)

Niçin, sorun, bu tekâzâ-yı ömre katlanıyorlar;

Nasıl, şu hisle şu girdâb-ı gamda çalkanıyorlar?... (s.355)

Tevfik Fikret'in toplumsal ekonominin statü ölçütlerinden biri olan 'para'dan söz ettiği 'Para ve Hayat' adlı şiirinde ironik sosyal eleştiri ve paranın davranışlarımızı şekillendirme ve algı yönetme etkisi konu edinilmiştir. Bu şiir Fikret'in doğrudan bir farkındalık tezahürü gösterdiği sosyal nitelikli bir şiir olarak dikkat çeker. Şiirin esas noktası olan hayatın değerliğinin para ile ölçülmesi problemi küçük bir kız üzerinden dile getirilerek problemin trajik hassasiyeti arttırılmıştır:

"Bu çok güzel, bakınız; çok güzel bu, çok zengin…"

Ve, bir bebek gibi sırtında süslü bir pelerin

Ağır ağır dönüyor karşınızda; siz bakıyor,

Beğendinizse güzel, yoksa hiç sıkılmayarak

"Hayır, fena!" diye reddeyliyorsunuz… Bir hak;

Bu hak sizin kesenizden parıl parıl akıyor!

(…)

Zavallı kız, seni karşımda döndüren de o bak;

O, hep o, hep o mülevves, o müfteris kitle! (s.444)

Fikret'in 'Para ve Hayat' adlı yukarıdaki şiiri özünde bir ironi taşımaktadır. Bu ironi daha şiirin başlığında kendisini hissettirmektedir. Şair paranın doğurduğu estetizme karşı ciddi bir eleştiri getirmektedir.

Fikret'in Balıkesir'de meydana gelen bir deprem sonrası musibet-zedeler için yazdığı 'Verin Zavallılara' şiiri, duyarlık oluşturan bir sosyal farkındalık olması nedeniyle dikkate değerdir. Fikret'in bu şiirinde musibete uğrayanlarla 'duygudaş' olma beklentisi ön plana çıkar. Fikret deprem konusunda yazmış olduğu bu şiirle toplumun zor şartlar altındaki hayatına dikkat çeker:

Harab-ı zelzele bir köy… Şu yanda bir çatının

Çürük direkleri dehşetle fırlamış (…)

(…)

Bu levha kalbimi tahrik içinse kâfidir;

(…)

Derin, iniltili çarpıntılarla sine-i hâk

Te'essüratını söyler bu levh-i âlâma;

Sizin kalbiniz elbet acır, değil mi? Verin,

Verin şu dullara, yoksul kalan şu eytâma,

Verin enînine gâyet, şu bir yığın beşerin! (s.305-306)

Fikret'in hayatın problemlerini şiirinde dile getirişi sadece geçim sıkıntısı ve fakirlik ve diğer sosyal problemler üzerinde şekillenmez. Fikret hayatın tekâlifinin ağırlığına işaret ettiği 'Hayat' adlı şiirinde yaşamın kendisini topyekûn bir problem olarak görür ve insanda bu durum sosyal bunalmışlığın yol açtığı bireysel çıkmaz olarak belirir. Fikret'in oğlu Halûk'a hitap ettiği bu şiir, yaşam mücadelesinin bir kesitini sunarken, karamsar bir bakış açısı sergiler:

(…)

Nedir, bilir misin, oğlum?... Önünde hârelenen

Şu mâ'i safhaya bak: şimdi ansızın seni ben

Tutup da fırlatıversem onun derinliğine,

Düşün biraz ne olur?... Korku bilmesen de, yine

Tahammüf eyleyemez, çırpınırsın, ağlarsın;

Zavallı kollarının hükmü yok ki kurtarsın!

(…)

Haşîn, demir iki el muttasıl itip zedeler;

Ve çâre yok ineceksin… Bu işte ömr-i beşer. (s.455)

Aile hayatı ve kadın, Fikret'in şiirlerinde sosyal farkındalığını gösterdiği diğer önemli konular olarak dikkat çekmektedir. 'Küçük Aile' şiirinde, yine geçim sıkıntısına düşmüş bir ailenin dramı anlatılmaktadır. Ailenin yeni doğan ferdi yaşama sevinci ile geçim sıkıntısından doğan üzüntünün kesiştiği trajik bir noktadadır:

(…)

Yani bu çovuk doğduğu gün, penbe vü üryân,

Kış en acı bir fakr ile gelmişti beraber;

Olmuştu küçük â'ilenin kalbi mükedder.

Ev yeni bir mihmâna tahammül edemezdi,

Bir fazla tabak sofrayı bir dağ gibi ezdi.

-Lâkin bu te'essür ne için, ey eb-i müşfik?

Yavrun sana bir hiss-i übüvvet de mi vermez? (s.290)

Yukarıdaki şiirde yer alan '*bir fazla tabak sofrayı bir dağ gibi ezdi'* ifadesi, ailenin artan nüfusunun ekonomik sıkıntıyı daha da arttırmasını estetik bir biçimde dile getirmesi açısından dikkat çekicidir. 'tabak', yukarıdaki şiirde geçim sıkıntısının bir ölçütü olarak ifade edilmiştir.

Fikret'in işlediği sosyal değerler arasında en çok dikkati çeken aile kurumu 'Bir Ayyaşın Karşısında' adlı şiirde sosyal bir tehlike olan alkolün uğrattığı zararlarla yer almaktadır:

"Bırak diyorsunuz, elbet cezasıdır, çekecek:

"Cezası, mest-i müdamın hûmar-ı zillettir!.."

(…)

Onun şu hâli, şu hâl-i sefil ü pâmâli

Ceza da olsa, olur karşısında kahkaha-zen;

Ayılmıyor ki utansın cezâ-yı fi'linden…

(…)

Nasıl görür bu nazar kâinatı… Bir boşluk;

O sisli hatıra uğrar mı ev, ayâl, çocuk? (s.323)

'Bir Ayyâşın Karşısında' , Fikret'in aile kurumuna zarar veren alkole karşı tavır aldığı bir şiirdir. Fikret bu şiirde toplumun alkole verdiği cezanın aslında tam bir ceza mahiyeti taşımadığını ifade eder. Ona göre ceza suçlunun farkında olması halinde yerini bulabilecektir. Alkol alarak ailesini zor duruma sürüklemiş olan bir şahsın toplum tarafından uğratıldığı cezadan çok kendi içinde yaptığı hatayı anlayabilmesidir.

Tevfik Fikret'in aile hayatına temas ettiği diğer bir şiiri ise 'Tecdîd-i İzdivaç'tır. Bu şiirde gayr-i ihtiyari yapılan evliliğin neticesiz kalması anlatılmaktadır. Evliliğin ne demek olduğunu

bilmeyen bir kız ile evliliği hayatını sınırlayan bir eylem olarak gören bir erkek arasındaki ilişkinin çok geçmeden sönmeye yüz tutması ironik bir anlatımla sunulur:

Evlendiler, seviştiler amma muvakkaten;

Sevdâ sukûta başladı beş hafta geçmeden.

Evlendiler niçin?.. Bunu bir kız nasıl bilir?

Evlenmesiyle mâderi olmuştu müftehir;

Zevcin de verdi neş'e düğün akrabasına

Lâkin dokundu kendi hayâl ü hevâsına.

Tahdîd idi, onun nazarında, hayâtını

Bir şahsa hasrediş emel ü ertibâtını… (s.287)

'Nesrin', Fikret'in kadın imgesinin maruz kaldığı sıkıntıları daha çok dramatik bir üslupla dile getirdiği şiirlerinden biridir. Bu şiirde kötü yola düşmek üzere olan bir genç kızın yaşadığı dram dile getirilmektedir. Nesrin'in kimsesizlik ve çaresizlikle boğuştuğu bir hengâmda kötü yola düşmek üzereyken ona yardım eli uzatılması olumsuz intibalarla başlayan şiirin genç kızın kurtuluşunu haber vermesiyle neticelenir. Nesrin'in yardım istemesi kadın sömürüsü ve düşmüş kadınlara karşı bir haykırış niteliği taşır:

(…)

-Ağlamak… Hiç o saadet bana kısmet mi olur?

Ben ki bâziçeyim her emel-i mekrûhun,

Bana ölmek yaraşır, başka saadet mi olur?...

Âh ben, ben ki henüz gonce iken solmuş gül

Gibiyim, böyle mülevves, bana ölmek bile züll!

(…)

-Hanım ben hamarat bir çocuğum;

Nineciğim öldü, babam yok; bana bir vicdansız

Para teklif ediyor… Ben siz kurban olurum,

Beni reddetmeyiniz saklayınız… Hizmetten

Hiç yorulmam… Beni tahlis ediniz zilletten…

Öf hain!... (s.278-279)

Fikret'in kadın temi üzerine yazdığı en dikkat çeken şiiri 'Hemşirem İçin' başlıklı manzumedir. Bu şiir muhteva açısından incelendiğinde iki farklı tablo ile karşılaşılır. İlk tabloda ölümü kabullenememe ve şairin kız kardeşinin vefatından duyduğu derin teessür göze çarpar. 'Hemşirem İçin' şiirinin başlangıç kısımlarında kimi zaman Abdülhak Hamit'in Makber'iyle örtüşen ifadeler yer alır. Genç bir kızın tüm safiyeti ile beraber toprağa girmesi şairin ruhunda derin yaralar açar. Şair onarılmaz bir isyan halinde konuşur gibi görünür. Daha sonra ifadelerini ve üslubunu değiştiren şair kız kardeşinin şahsından yola çıkarak kadın ve kadınlığı yüceltir. Bu

tabloda sesinin tonunu değiştiren Fikret daha hamasi bir tavırla ifadelerini kullanır. Kız kardeşi kadınlar için bir simge değer niteliği taşır:

(…)

Elbet değil nasibi mezellet kadınlığın,

Elbet değil melekliğin ümidi zulm ü şer,

Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer;

Lâkin bu gün hep onlara aid yığın yığın

Endişeler, kederler, eziyetler, iğneler!

(…)

Siz toplanın başında bu na'ş-ı mükerremin,

Siz, ey kadınlığın ebedi iştikâları,

Ey za'f u zilletin mütevahhiş bükâları;

Siz toplanın ve ağlaşalım… Siz bu mâtemin

En doğru, en yakın, en asil âşinâları! (s.471-472)

'Hemşirem İçin' şiirinde geçen *Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer* ifadesi kadın haklarının ve kadının toplumsal bilinçteki yerinin dünya çapında henüz çok gündem olmadığı bir dönemde yazılmış olması dikkate değerdir. Fikret'in kadının yükselişini insanlığın ve dolayısıyla medeniyetin doğuşuyla eşdeğer tutan söylemi, sonraki dönemlerde toplumcu şair ve yazarların üstlendiği bir misyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Fikret sadece kadın imajını değil kadınlığı da ön plana çıkararak dişil cinsiyetin durumuna eril bakış açısıyla bir öz eleştiri yapmış olmaktadır.

Fikret'in şiirlerinde sosyal yapıyı işlediği diğer bir alan ise halkın kültürel yaşayışı ve köy hayatıdır. Söz gelimi şairin 'Aveng-i Şühûr' adlı şiirinin bazı parçalarında köy yaşayışına dair kesitler yer almaktadır. Yılın on iki ayının her birine atıf niteliği taşıyan ve on iki parçadan oluşan 'Aveng-i Şühûr'da köy teminin yerel motiflerle donatılarak işlendiği görülmektedir:

(…)

Mayıs bir köylü kızdır; sâf u dil-beşer, şûh u sevdâ-kâr;

(…)

Mayıs bir köylü kız, bir şûh-ı fettân-ı tabî'attır.

(…)

Altın başaklı tarlasının bir kenarını

Tezyîn eden ağaçların altında, bî-haber,

Dalmış tahayyüle;

Mes'ud köylü!(…)

(…)

"Mes'ud köylüler" diye olsun terâne-zen

Geldikçe karşımızda ekinler temevvüce

Pür-neş'e, pür-şagaf.

(…)

Mâi yeldirmesinin yenlerine

Silerek alnını, yorgun argın,

Gezinir tarlada bir köylü kadın. (s.511-524)

'Aveng-i Şühûr'daki 'mes'ud köylü' ifadesi dönemi için azımsanmayacak denli önemli bir söylem olarak dikkate alınmalıdır. Nitekim bu söyleyiş Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde Anadolu insanını muhtevasına alan ve Anadolu'nun köylüsünü sosyo-kültürel açıdan yaşam kaynağı olarak gören memleket edebiyatı temsilcilerini andırır. Fikret'in mesud köylüsü ile Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının mesud köylüsü temelde ortak imajlar etrafında kanıksanmış insanlardır.

Fikret'in 'Bir İçim Su' adlı şiirinde de 'Aveng-i Şühûr'a benzeyen bir köy ritmi havası vardır. 'Bir İçim Su' şiirinde köyün simge değerlerinden olan çoban, su testisi ile özdeşleştirilerek pitoresk bir tablonun parçası olur:

-Güzel çoban, bir içim, bir yudum su testinden;

Bugün sıcak yine pek, sanki ortalık yanıyor…

(…)

Güzel çoban, ne kadar tatlı söylüyorsun sen;

Yalan da olsa içim doğru söyledin sanıyor!... (s.201)

'Bir İçim Su' şiiri muhteva açısından olduğu kadar dil ve ifade açısından da Fikret'in farklı mizacının tezahürü olan bir mahiyet taşır. Kır hayatının vazgeçilmez imgesi olan 'çoban'ın lirizmi yaşatan bir eda ile Fikret'in şiirinde yer alması önemlidir. Dikkat edilirse çoban motifinin Fikret'in şiirinde olumlu bir uyaran şeklinde yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla sanatında daima en zirve ve en üst düzeyde olanı tercih ettiği ifade edilen Fikret'in çobanı güzel sıfatıyla vasıflandırması ve testisinden istediği bir yudum su, Fikret'in halk kültüründeki önemli bir öğeler dizgesini duyumsamış olmasını göstermesi bakımından çarpıcıdır.

Fikret'in folklorik malzeme ile oluşturduğu 'Sabah-ı Îd' şiiri toplumda ortak değer olarak kabul edilen bayram günündeki genel görüntüyü vermesi açısından sosyal farkındalık eseri taşımaktadır. Bu şiir topluma yöneltilmiş bir aynanın yansıması gibi görünür:

(…)

Güneş uyur daha âğuş-ı fecr-i evvelde;

Büyük küçük bütün evlerde hep halk bîdâr.

(…)

Davul bu neş'elerin mahmil-i mutantanıdır;

Lîbâs-ı nevle bezenmiş kavâfil-i sıbyan

Akın akın dökülür hep reh-i şetâretine. (s.425)

'Sabah-ı Îd' şiiri şairin gözlemci edasıyla oluşturduğu bir şiirdir. Sanatçının sosyal bir mevzuu gözlemleyerek gördüklerini şiire dökmesi onun halkın değerlerini paylaşma isteği olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla Fikret'in halkın arasına kesinlikle karışmadığı veya halktan hep uzak durduğu gibi yorumları genelleştirmek yerine sanatından halka yansıyanları tespit etmek sanat ve edebiyat adına daha yararlı neticeler verebilecektir.

Sonuç

Tevfik Fikret eskimemekle birlikte şiddetini de kaybetmeyen tartışmaların odağında yer alan ve bu noktada edebiyat tarihine önemli malzeme temin etmiş bir şairdir. Fikret'in sanatçı ve siyasi kimliği, model olma arzusuyla oluşturduğu kimlik (oğlu Halûk merkezli) ve yaşamın her bireye tanımış olduğu kendi öz kimliği hep farklı noktalarda tecelli etmiş ve hayatının uç yorumlara açık şekilde geçmesine önayak olmuştur. Bununla birlikte şiirlerinde daha ölçülü bir yol izlediği görülen şairin, gerek temalardaki orijinallik gerekse üsluptaki yenilik ve anlatımdaki ince hassasiyet derinliğini her zaman ortaya koyabilmeyi başardığı görülmektedir. Fikret bu başarısını sosyal farkındalığıyla da ortaya koymuş ve kimi zaman hatırı sayılır derecede sade sayılabilecek bir dille sosyal durumları şiirine almıştır. Fikret'in sosyal farkındalığı şiir anlayışının temel felsefesine dâhil olmayan bir yan alan görünümündedir. Nitekim Fikret şiirlerini sosyal olgularla doldurmaktan çok bu noktadaki hassasiyete sahip olduğunu gösterme yolunu tercih etmiştir. Bu noktada geçim sıkıntısı, fakirlik, aile, kadın ve yerel motiflerden oluşan bazı özel temalara değinen şairin içe dönük olduğu şiirlerinde olduğu gibi dışa dönük şiirlerinde de sanatsal inceliği yakaladığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

ANAR, Turgay (2013) "Türk Edebiyatında Edebiyat Kanonu Kanon Kanona Girmek ve Kanona Müdahale", FSM İlmi Araştırmalar, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 2013-1 Bahar, s.40-78

ÇIKLA, Selçuk (2007), "Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu", Muhafazakar Düşünce Dergisi, Yıl 4, S.13-14, s.47-68.

ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1965), Tevfik Fikret Ma'lûmât'da, Tevfik Fikret Derneği Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (1993), Tevfik Fikret: Devir-Şahsiyet-Eser, Dergâh Yayınları, İstanbul.

PARLATIR, İ. (2006), Tevfik Fikret, (Ed. İsmail Parlatır), Akçağ Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İ. (2000), Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları, TDK Yayınları, Ankara.

PARLATIR İ., ÇETİN N. (2004) Tevfik Fikret Bütün Şiirleri, TDK Yayınları, Ankara.

RONA B., TOPRAK Z. (2007), Bir Muhalif Kimlik Tevfik Fikret, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Tevfik Fikret (2010), Rübâb-ı Şikeste, (Haz. A.Uçman-H. Akay), Çağrı Yayınları, İstanbul.